

DE ALOUDE VLOEK VAN HET CHAUVINISME

"Neem vervolgens afstand en bezie het leven met de blik van een onverschillige toeschouwer: heel wat drama's zullen dan in blijspelen veranderen", Henri Bergson in 'Het Lachen', Boom, Amsterdam 1993, pag. 31.

Voor de typische dwaasheden van het informatica-tijdperk is het niet nodig dat zich een consumptiestaat heeft ontwikkeld. Dat dacht ik, nadat ik in 1993 vijf weken lang door Moskou had rondgestruind. Op het eerste gezicht biedt Moskou zeker nog niet zo'n verloederde aanblik als in het westen gesuggereerd wordt. De stad lijkt eerder teruggevallen op een gezamenlijk gedeeld bestaansminimum, nog door de staat overeind gehouden. Te oordelen naar de staat van straatmeubilair en sanitair, is er al jaren niet meer nagedacht over de noodzaak de spullen goed te onderhouden. Ik neem aan dat het vijfjarenplan daar gewoon niet in voorzag, omdat dat het productiecijfer zou drukken. En nu is er al jaren geen rooie cent meer voor nieuwe ontwikkelingen. Nu was daar ook eigenlijk altijd alleen maar arbeid voor nodig. En aan arbeidskracht was geen gebrek. Maar om de tredmolen op gang te krijgen was daarvoor weer productie nodig van materiaal en materieel. En van verdeling over de werkplekken. Aangezien alles van de staat was, was er ook met de verstrekking van materiaal en materieel geen geld gemoeid. Het enige probleem was dat de staat de bedeling en het bepalen van de behoefte moest reguleren. Dat werd haar gewoon te veel. En daarom bleef alles altijd bij het oude. Maar dat alles was zo gefabriceerd, dat het niet gauw is stuk te krijgen. En als het stuk gaat zijn er weer mensen genoeg om het even op te lappen. Als er maar geen materiaal en materieel voor hoeft te worden verdeeld, dus zolang spierkracht voldoende is. Vandaar dat in de film 'De Fontijn' het ingestorte dak van een vijftigerjarenflat gewoon met mensen wordt gestut, terwijl het uitvallen van de elektriciteit wordt opgelost door kaarsen uit de kerk aan te slepen. Waarom gaat in Rusland toch altijd alles fout vraagt iemand in de 'De Fontijn' zich vertwijfeld af. Iemand anders weet daarop het antwoord. "Ons land is gewoon te onmetelijk groot. Kijk naar het kleine landje Holland, daar hebben ze alles direct bij de hand en daarom heerst er overvloed."

Daarom staan er sinds enige jaren altijd drommen scharrelaars bij de metro ingangen om van alles en nog wat te verkopen. Het is de enige vorm van distributie die werkt, omdat het aankomt op de benewagen. Natuurlijk is het in de winter gewoon te koud om er nog op uit te gaan. Dus lijkt de stad aan het eind van de winter op het paleis van de ingedommelde Assepoester. In de, haast niet bij te benen, overgang van de grauwe winter naar de zinderende zomer wordt Assepoester uit de winterslaap gewekt. De stad raakt dan ineens opgewonden. Mensen die overal hun zelf gefokte rashonden uitlaten, hun rammelende autootjes wassen en opkalefateren en het verdorde loof verbranden dat in de opgedroogde smurrie van de gesmolten grijswitte deken is

achtergebleven. En bij de metrohaltes worden er tot op het voetpad toe, nieuwe kioskjes bijgezet. Ten teken dat de scharrelhandel vruchten begint af te werpen. Een week lang heeft de stad iets van de opgewektheid van een nog niet bedorven kind. Er valt nog weinig te jachten en te juichen, laat staan de winkels te bestormen. Dus als het even kan, gaat de Moskoviet, gewapend met schop en schoffel, op naar de datsja voor een welverdiende sobere gezelligheid. Die datsja's rijzen op elk vrijgekomen stukje landbouwgrond buiten de stad, als paddenstoelen uit de grond.

In het korte voorjaar ademt de stad een opeengepakte gemoedelijkheid van overal voorbij schuifelende mensen. Dat treft je ook in de massale woonwijken, de Bijlmers en Omoorden van honderd in een dozijn.

Maar dat geldt misschien maar voor een aantal weken.

De televisiecultuur verkeert er al lang niet meer in een pril stadium. Net als alles wat in Rusland vrijwel gratis via pijpleidingen wordt rondgepompt, loopt de distributie van het beeld op rolletjes. Het bloed van Moskou bestaat uit water, gas, elektriciteit, de metro, de telefoon en de televisie. De uitzendingen missen nog raffinement. Ze doen nog amateuristisch en soms wat oubollig aan. Het heeft allemaal nog dat aandoenlijke van nieuwe vrijgevochtenheid. Maar op het scherm neemt iedereen al wel een uitdagende houding aan. Men zegt dat in twee jaar tijd het beeld van de vrouw-in-de-media een volledige gedaantewisseling heeft ondergaan. Het type van de zedig en zelfbewuste, struise en stijlvolle Raisa Gorbatsjov - de Russische First Lady - is verdreven. Zij leeft voort in westerse gedachten, samen met haar man Michael. Nu oogt de vrouw in het openbaar vooral geheimzinnig en verleidelijk. Sexappeal heeft de arbeidersmoraal de genadeslag toegebracht. Alleen het keurend oog van de baboesjka, is nog steeds niet weg te branden. Voor de man is er, behalve in het parlement en de maffia, nog geen enkele mogelijkheid zich te laten gelden. Hij houdt zich nu dus wat eenzelvig op de achtergrond. Hij droomt ondertussen van de mogelijkheden om rijk te worden. Nog even en ook in Rusland belandt men in de terreur van het ergens in moeten uitblinken. Van het gevoel pas iemand te zijn als men jou of je producten op handen draagt. Of als het publiek aan de voeten ligt.

En om te zien hoe het zit met dat publiek in Rusland, toog ik naar een Europacupwedstrijd van Spartak Moskou tegen FC Antwerp. In Moskou zijn er zeven eredivisieclubs. Maar zes zijn er het vlaggenschip van officiële instanties. Alleen Spartak heeft een echte, jeugdige supportersschare, die zich tot 'hooligans' ontpoppen als er even niet op ze gelet wordt. Voor en na een thuiswedstrijd stormen ze in een joelende polonaise door de metro. Zodat alle andere passagiers verschrikt hun leeswerk wegstoppen en zich tegen de wand van het treinstel drukken. Spartak speelt in het Olympisch Stadion van de Spelen van 1980.

De voormalige Sovjetunie wilde er de verbroedering van alle volkeren in scene zetten. Maar met de inval in Afghanistan werd die vertoning een farce. Sindsdien is het stadion verwaarloosd. Inmiddels nemen de fans van Spartak er wekelijks bezit van. Jeltsin heeft zich als president weer opgeworpen als de supporter van die fans. Dus komt hij regelmatig langs om vanuit de ereloge de schare toe te zwaaien, geflankeerd door een leger officials en een tribune vak militaire politie. De schare beantwoordt dat met de 'wave'. Het hele voetbalwedstrijd wordt vergeten door die wave steeds maar rond te laten gaan en luid te joelen als die militairen zich uit hun zetels moeten verheffen. Want als ze blijven zitten worden de gezagdragers uitgejouwd. Zo is van de wave een ritueel gemaakt. Een verplicht saluut van het gezag aan het voetbalpubliek. Aan een jeugd zonder toekomst? Anderhalf uur lang heb ik dan ook niets anders gedaan dan om de halve minuut de dubbele publieksgroet uit te brengen. Door op te staan en mijn beide armen in de lucht te werpen. Nu zat ik als buitenlander met een aantal Hollanders samen in een Spartak-vak. We gedroegen ons als keurige aanhangers van de thuisclub. Maar werden natuurlijk aangezien voor verkapte Antwerpenaren. Tien minuten voor de afloop van de match probeerden we het stadion onopgemerkt te verlaten. Maar een stel opgefokte fans schoot achter ons aan. We werden bij de revers gegrepen, waarop we Spartak-speldjes hadden geprikt. Onze Spartak-sjaals werden ruw van ons lijf getrokken. We werden nog net niet besprongen. Misschien omdat we zelf nogal groot van postuur waren. Het woord 'gallandski' zaaide alleen maar meer verwarring en ergernis. Je nog uitgeven voor Hollanders, ook! Spartak, had net drie weken eerder het verduivelde Feijenoord verpulverd. Feyenoord en het 'fuck-you' teken bracht de partijen al wat dichterbij elkaar. Een bedachtzame jongen die wat Engels had geleerd kwam rustig tussenbeide. Enig heen en weer gepraat bracht de beide partijen op de termen "Ajax, Spartak okay", tot een gespannen, schouderlijke omarming. Verderop stond een kilometer lange grauwoegroene haag van nors uitzierende dienstplichtigen. De bewegingsloze sliert van beremutsen en lange leren legerjassen, leidde ons door de schimmige duisternis terug naar de metro. Met kloppend hart en schichtige ogen haastten we ons het volgepropte treinstel binnen.

Maar hopen dat 1-0 voor Spartak voldoende was en de trein niet behoefde te worden afgebroken. Drie weken later ontnam een partijdige scheidsrechter, Spartak het uitzicht op de zo felbegeerde cup. Op het binnenhalen van die cup werd wekenlang in de media gezinspeeld. Alsof het een zaak was, van levensbelang. Alsof voetbalchauvinisme de eerste vorm van vrijheid is, waarmee men zich in Rusland expliciet tegenover het westen kan bewijzen.

Welnee, dat soort chauvinisme was door de autoriteiten het meest nadrukkelijk onderdrukt en daarom komt het nu zo uitdrukkelijk naar boven. Chauvinisme overwoekert de aardbol al eeuwen lang!

Veel langer dan het westers imperialisme. Dan moet ik nu een tirade tegen het chauvinisme beginnen, om die absoluut niet unieke ervaring in Rusland te verwerken.

Een chauvinist slaat zich altijd trots op de borst om een bewierookte eigenschap, waarvoor hij zelf niets hoeft te presteren. Zijn mythische helden of martelaren hebben het voor hem gedaan. Die helden zijn het toonbeeld van een uitzonderlijkheid die de chauvinist ongemoeid met hen deelt. In een ritueel van bewondering wordt de vereenzelviging met die uitzonderlijkheid, uitgeleefd. In het benadrukken van die uitzonderlijkheid zondert hij zich af en sluit anderen als minderwaardig buiten. Discussie over gelijkwaardigheid is dan niet meer mogelijk. Maar er is ook een hele reeks meer bedekte termen waarmee chauvinisten hun aparte status benadrukken. Ze vinden het in uitzonderlijke vormen van religie, afkomst en politieke voorkeur en tegenwoordig vooral de smaak. Maar de laatste tientallen jaren is er een breed besef gegroeid dat chauvinisme tot uitwassen leidt die niet meer door de beugel kunnen. Er wordt veronderstelt dat die een 'gezonde samenleving' bedreigen. Dat die leiden tot uitbarstingen van intolerantie en agressie ten koste van kwetsbare groepen. De media drukken ons welhaast dagelijks met de neus op die uitwassen. Van de meest extreme vormen zijn we ons nu door en door bewust: nationalisme, racisme, seksisme...en voetbalvandalisme. Er is al heel wat commotie om ontstaan. Maar misschien is er ook wel sprake van een chauvinisme-fobie die op zich ook weer agressieve uitbarstingen in de hand werkt.

Wat schuilt er dan toch achter chauvinisme. Wat maakt het zo angstaanjagend? Zet het soms levensbelangen op het spel, of verbeeldt men zich maar, dat dit zo is?

Chauvinisme heeft niets weg van een zakelijk belang. Het gaat er vaak dwars tegen in. Het is het altijd voor iedereen de beste willen wezen. Zodat er daardoor altijd strijd ontstaat waarbij er gewonnen en verloren moet worden met als grootst mogelijke verlies, dat van de eigenwaarde. Waarbij er de held moet worden uitgehangen, met ware doodsverachting. De chauvinist roemt een bepaalde verbondenheid, omdat de groep hem sterkt. Het zal aanvankelijk niet zozeer de bedoeling zijn de buitenwereld te vernederen. Maar het komt er vaak wel van. Chauvinisten willen de lotsverbondenheid van de eigen groep bevestigen, die celebreren en daarmee heiligen. Het heilige wordt altijd met symbolische objecten voorgesteld, in fetisjen. Hun tekenwaarde wordt ritueel beleden, alsof de eigenwaarde die eraan wordt afgelezen te vereeuwigen is. Fetishes zijn vaak op zich banale zaken of dingen. Zoals kleren als ze niet gedragen worden. Daarom worden chauvinisten venijnig als de banaliteit van het fetisj dreigt te worden blootgelegd. Daarom, ook, hullen chauvinisten zich in rituele maatkostuums, zoals priesters in hun klederdracht. Daarom staat in het chauvinisme een

'religieuze' beleving, een verschil in 'liturgie', centraal. Al zijn de 'Bijbelteksten' identiek, het opgaan in de aparte symboliek van de 'geloofs'-beleving, scheidt aparte vormen van fanatisme. Chauvinisme kent ook weer een bepaalde overgevoeligheid voor dat onbestemde wat het 'geloof' in de groep bedreigen kan. Chauvinisme is ook een hygiënisme. Een streven naar smetteloosheid waarvan die overgevoeligheid het gevolg is. Dat wat zou kunnen besmetten moet buiten de deur worden gehouden. Tegelijk moet op dat wat vies is kunnen worden gewezen. En de smet is ook maar een teken, het omgekeerde van de fetisj: het vreemde, het ketterse of het frank-en-vrije. Chauvinistische fetisjes worden weer makkelijk geschonden: door hun kwetsbare aard te demonstreren. Daarom worden monumenten beklad. Dat levert hevige verontwaardiging, al is de schade vaak eenvoudig terug te draaien of te verwijderen: vlamme ogen en rood aangelopen koppen en de schreeuw om wraak of terechtwijzing. Het hele wereldgebeuren is bedreigend vanwege die ene aanleiding. Nooit kan die aanleiding in eigen onvolkomenheden schuilen. Want in het heilige wordt daar van af gezien. Vandaar de vele nietsontziende oorlogen waarin niets anders op het spel staat dan een gekrenkte trots. Met werkelijke vrijheidsstrijd hebben de meeste oorlogen niets van doen!

Chauvinisme is van alle tijden, van alle landen en standen. Het lijkt wel alsof het de brandstof is voor de verbrandingsmotor van de geschiedenis. Alsof het de kracht is die de beschaving te gronde richt. En omgekeerd alsof het moet voorkomen dat culturele verbanden in verval kunnen raken. Alsof culturele verbanden door chauvinisme verhard en verstarren om zich tegen de omgeving af te schermen. Maar als dit zo is dan blijkt dat op den duur de vitaliteit die eraan ontleend wordt altijd fataal is. Dan zou het een fatale strategie zijn, die misschien met veel pijn en moeite, zijn nut heeft voor het opruimen van wat niet langer deugt of onmogelijk is te handhaven. Misschien is er toch een wat positievere inhoud aan te geven. Het lijkt wel alsof een bepaalde mate van chauvinisme, leven in de brouwerij houdt. En teveel de zaak uit de hand doet lopen.

Dan bestaat er dus goedaardig en kwaadaardig chauvinisme. We weten het niet goed. Het houdt ons via de media de laatste 30 jaren driftig bezig! En zoveel is zeker. Aan een bepaalde mate van chauvinisme valt bijna niet te ontkomen als iedereen eerlijk is. Neem nou zo'n land als Nederland. Op een land met zo'n wereldelftal en Falko Zandstra mag je toch best wel een beetje trots zijn? Zonder dat is er geen lol aan te beleven, ook niet voor een buitenlander. Als Deen is het dan weer een waar genoegen de Denen als grote underdog, de Hollanders uit de finale te zien verjagen. Met alle respect voor die 'kaaskoppen' en al geef je om voetballen geen zier! Waarmee ik zeggen wil: chauvinisme kent een moment van opwindning en waar genoegen, dat anderen buiten sluit, maar ook een moment van relativering waarin buitenstaanders de kans krijgen en die natuurlijk

oppakken. Het verlies van status lijkt dan niet onoverkomelijk. Chauvinisme zet dus toch ook een cultuur als geheel plezierig in beroering!

Maar rond het herdenken van zoiets als 'de bezetting' of 'de oorlog' neemt het chauvinisme plotseling andere vormen aan. Ineens wordt het met iets absoluut hogers, met het heilige beladen. Voor de Indonesiër die driehonderd jaar door de Hollander gekolonialiseerd is, zou al die plechtigheid als hypocriet kunnen worden beschouwd. Maar zoals de Hollander zijn dapper herrijzen uit het lijden herdenkt om zijn staat te heiligen, zo doet de Indonesiër hetzelfde door het herdenken van de slachtoffers van de beestachtige politionele acties door die Hollanders die toen net drie jaar bevrijd waren. Alleen voor de stateloze en de wereldburger is de kaaskop met een dikke laag boter besmeerd. Met symbolen van deugd en roem en van het foute van de vreemde indringer of de ketterse afvallige, wordt chauvinisme aangewakkerd. Maar het is de pers die het opklopt of weer afzwakt. De informerende journalist distribueert de munitie voor het groepsgevoel. We herkennen en bevestigen ONS allereerst in zijn schrijfwerk. We trekken ONS op aan de status van zijn producten. Die status wordt veronderstelt op de Vrijheid van Meningsuiting te berusten. Maar die vrijheid geeft de journalist de bevoegdheid tot het bevrachten met chauvinistische lading. Tot het verdelen alvorens het oordeel wordt aangescherpt. En als dat oordeel geveld wordt is het maar al te vaak vernietigend voor de tegenpartij. Tenzij onze helden niet meer voldoen. Het oordeel wordt weer gerelativeerd door de opiniërende journalist of, zo mogelijk, aan de kaak gesteld, als het groepsgevoel niet meer is in te tomen. Als de groep de goede zeden of het territorium aan zijn laars gaat lappen. Dan wordt er, uit angst of ethische overwegingen, aan de veiligheidsgrendel getrokken en het respect voor de naaste gepredikt, zolang deze nog onschuldig of ongevaarlijk lijkt. En wordt er met hem sentimenteel, meegeleefd. Vals, omdat het tot niets verplicht. Want als het er op aan komt dan kiest eenieder onmiskenbaar weer voor de eigen groep, al doen we ons nu voor als ware wereldverbeteraars. Ook dat is de achtergrond van de kostbare vrije meningsuiting. Omdat het onze goedheid bevestigt. Niet alleen in eigen ogen, maar vooral in die van de ander waarop we indruk willen maken. Wat snel verwordt tot hanigheid, tot protserig vertoon van veren. Hoe uitbundiger dat wordt tentoon gespreid, hoe meer er blijkbaar ook gevaar wordt geroken. Of voor verval gevreesd! Alsof men bang is, het aanzien of het vermogen tot onderwerping kwijt te raken. Alsof men vreest dat de tegenpartij niet langer geïmponeerd is, misschien omdat het er allemaal minder toe doet.

Want het geschreven woord verspreidt de chauvinistische heldenverhalen over de aardbol en doet ze met andere in aanraking komen. Zo worden de verhalen gespiegeld. Chauvinisme is springstof. Het is symbiose en mimeze in een kruitvat. Maar

het is niet de bedoeling dat het vat ontploft.

En als laatste typering: chauvinisme is de collectieve variant van indolentie, van de meest hinderlijke passie die de mens eigen is. Het is de vertragende factor van het vooruitstrevende, van het durven achter laten, van huis en haard. Een luiheid om op eigen benen te staan en op eigen houtje te opereren.

Mijn analyse is tot nu toe met cynisme overladen. Met een flinke dosis tegengif wil ik het chauvinisme tarten. Ik wil de schijnheiligheid waarin het zich hult, blootleggen. Ik wil de mantel der groepsliefde doen openscheuren door de daaronder verborgen giftige stekels. Schopenhauer dacht dat het 's mensen wil was dat hem tot een stekelvarken maakt. Die stekels zijn echter door het samenhokken gegroeid uit de botten die men met elkaar heeft afgekloven. Die stekels verspreiden de giftige groepsgeest. Die mentaliteit waarmee altijd alles wordt zwartgemaakt!

En het kan van kwaad tot erger. Vooral als verschillende vormen van chauvinisme zich op elkaar stapelen kan de lont in het kruitvat slaan. Dat kan dan met pietluttige aanleidingen gebeuren. Weer die kwestie van overgevoeligheid. Het drama Bosnië lijkt me zo'n geval van uit de hand gelopen chauvinisme. Maar ook in Rusland wordt er mee geworsteld. Op 1 mei (dag van de arbeid) en 9 mei (dag van de overwinning) zag ik in Moskou de communisten samen optrekken met nationalistenvan divers pluimage. Hun veren waren hun banieren. Ik zag de hamer en sikkel op een rode ondergrond, aan een stok waarop een koperen adelaartje piekte. Weer omringd door tsaristische vlaggen of rode lappen verguld met een gedoornkroonde en huilende Christuskop. Maar voorop liepen de stijve officieren van het Legioen van Eer. In vol ornaat. Op de revers hele trossen onderscheidingen. Traag voortschrijdend met het torso lichtelijk achterovergebogen. In de krant liet de aanvoerder optekenen dat hij zo nodig de orde in het land zou herstellen. Aan de commies en de nazi's, als ooit gezworen vijanden nu bizar verenigd, had hij geen boodschap. En als het er op aan komt denken de communisten op hun beurt, de rest wel weer te kunnen uitschakelen. Want oktober 1917 zal herleven in aanschijn van het Kremlin! Gewapend met al die veelkleurige banieren zou eerst het heilige Rode Plein worden heroverd. Niet op de ooit zo gehate Duitsers, maar op de president en zijn kliek, die het land aan de vermeende vijand zou hebben overgeleverd. Ook die president predikt Ruslands trotse herrijzenis. Uit de as van het gehate communisme. Maar in een nieuw jasje, met een nieuwe vlag en lonkend naar een jeugd die de toekomst heeft. Hij geniet het voordeel van de twijfel en van de vrije keuze voor verandering. Want sinds Gorbatsjov zo plotseling is gevallen en zijn afvalligen met tanks het Rode Plein op reden om de verandering op te leggen, twijfelen de russen. Vertwijfeling is het tegenovergestelde van hoop. Natuurlijk richt de hoop zich op het nieuwe aan de horizon, op de afgodsbeelden die het

chauvinistische westen hen heeft voorgehangen. Wat op 1 mei nog werd verboden werd op 9 mei slim en oogluikend toegestaan: het eerbiedig betreden van het Rode Plein. Vervolgens werd de massa door het plein verzwoegen en viel uiteen, door de ruimte en de rijzige muren van het Kremlin platgeslagen. Langs de route stonden duizenden russen zwijgzaam toe te kijken toen evenzovele demonstranten trots voorbij marcheerden. Naast mij stond een jonge rus met een T-shirt aan, met daarop de naam van de Amerikaanse stad San Francisco over de volle borst. Uit de meute schoot een vrouw naar voren. Ze schreeuwde dat het een schande was om met de vijand te koop te lopen. De man keek haar doodleuk aan en vroeg waar ze zich druk over maakte. Hij vroeg wat er mis kon zijn met een stad in America (nota bene, een stad die aan het begin van deze eeuw als eerste een socialistisch stadsbestuur koos) en of zij ook onder Brezjnev in het kamp had gezeten. Ze droop af, alsof ze een klap in het gezicht kreeg. Onderwijl scandeerden sommigen in de stoet "Yankee go home". Naar die ene Amerikaanse jongen die Moskou aandeed op zijn racefiets? Hij was nietsvermoedend in de mêlee beland. Toen de stoet het Rode Plein bereikte, trok over de Pushkinskaya, langs McDonald's, een tweede colonne op naar dezelfde bestemming. Een duizendtal jongelui hadden van de rechterweghelpt bezit genomen. Gekleed in wat op een uniform leek. Een enkele gedrapeerd in de Engelse vlag. De klederdracht van de geciviliseerde punker uit de new-wave periode. Ze droegen geen leuzen, maar schreeuwden in staccato: "Depeche Mode, endsjai Kaka, kala". Ze bestormden het plein ongehinderd. Camera erbij en microfoon voor de neus van haantje de voorste. Commentaar: "Wij demonstreren voor Depêche Mode. Die bestaat tien jaar en de leadzanger is jarig. Wij vinden dat heel belangrijk". Voor wie zich Depêche Mode niet meer herinnert, zij had een hit in '83 met het nummer 'People are people'. Wie de tekst kent, en die van vele andere songs van deze Engelse popgroep, begrijpt de gimmick: "...so why can it be, that you and me cannot live in harmony....." De Mode is jaren na dato in Rusland nog mateloos populair. Her en der ziet men de naam op muren gespoten. Omdat voor een rus de naam helemaal betekenisloos is en alle andere namen op straat zwaarbeladen zijn. Met uitzondering van het woord 'KINO' wat gewoon 'bioscoop' betekend. Daarom heette de belangrijkste "perestrojka"-popgroep KINO. Hun naam was niet weg te branden. Men zegt de leadzanger Victor Tsoj verongelukte, omdat hij gedrogeerd achter het stuur was gezet, gedwongen zich dood te rijden.

De uitingen van chauvinisme zijn bezig te veranderen. Opzichtig chauvinisme raakt uit de mode. Hoe meer men suggereert 'beschaafd' te zijn hoe meer het chauvinisme zich indekt. Dan gaat het zich ogenschijnlijk belangstellend op de omgeving richten. Het wordt wat gluurderig en gluiperig, wat het weer op de omgeving projecteert. Het simuleert betrokkenheid, zelfs bezorgdheid, maar is alleen op sensatie uit. Meewarig

registreert het de deerniswekkende staat aan de overkant, waar het beschavingspeil natuurlijk minder is. Een toepasselijk voorbeeld.

Sjifra Herschberg schrijft in de Volkskrant van 31 juli een stuk over de woning- en kantorenmarkt in Moskou en Sint Petersburg. Zij haspelt beide door elkaar. Goochelt wat met onduidelijke cijfers, die voor zover ik kon nagaan nauwelijks kloppen. Legt niets uit over het regeringsbeleid dat de woningen om-niet aan de bewoners wil overdagen en het particulier initiatief wil stimuleren, terwijl de hele woningmarkt en bouw op z'n gat ligt en de meeste bouwkransen al jaren stil staan. Sjifra doet het voorkomen alsof het in Moskou heel bedrijvig is. Maar wel op een heel kleingeestige schaal. Ter inleiding beschrijft zij in geuren en kleuren, hoe maffiosi bejaarden uit hun huis pesten en ontvoeren of vermoorden om hun huizen te kunnen verkopen. Voor buitenlandse correspondenten maakt een geval van cholera al een epidemie. Haar verhaal eindigt door het relaas van de stichting ARS uit te spinnen, die diezelfde bejaarden tenminste, handig maar kleinzielig, een dubbel pensioentje geeft om het erfrecht in handen te krijgen. Zo suggereren absurde incidenten een beeld van het land als geheel, terwijl er niets is duidelijk geworden. Maar daar is het ook niet om te doen. Het spreekt een collectief superioriteitsgevoel aan. Ongetwijfeld denkt de Hollandse zelfingenomen lezer, ook na wat ik al eerder te berde bracht: "Wat een barre en trieste achterlijkheid" Wat hij uit zal spreken is alleen zijn bezorgdheid. Maar daarmee is zijn de Russen voor hem nog van geen enkel belang...

Wat zou de doorsnee rus denken als hij op dezelfde manier de verhalen over de kwestie Epe en de uitwassen van het satanisme kreeg voorgeschoteld? Na een korte onthutsing zou hij verzuchten; "Zie je wel, er is ook een beetje zwarte magie voor nodig om het geluk binnen handbereik te krijgen!" Want voor de underdog ligt het heel anders. Die kiest idolen om ze collectief te vereren en zich aan op te trekken. Of om individueel uit de benauwenis te breken. Voor veel Russen is Holland bij uitstek het landje waar ze zo naar toe zouden willen. Maar tien jaar terug zou dat anders zijn geweest, toen was hij nog niet aangeslagen. Mijn informant in Sint Petersburg ontving me dan ook met open armen: "Oh, you're from Holland, my favorite country" Hij nam me op met een open en verwachtingsvolle blik; een tikkeltje onzeker. Hij had maar een uur of wat, eigenlijk helemaal niet. Te druk, al leverde het allemaal niets op. "Jullie in Holland werken relaxed en krijgen alles voor elkaar op een simpele en doordachte manier. Jullie verzetten bergen en verplaatsen zeeën." Hij was vier keer bij ons geweest en planologen hadden hem alles geduldig uitgelegd. "Maar ik begrijp er nog steeds geen snars van. Wij Russen hebben waarschijnlijk gewoon geen gevoel voor geld en wat je ermee kunt doen. Wij hebben absoluut concurrentieverhoudingen nodig, en..", fluisterend met een vermoeide stem, "...we zijn bang; nooit meer die oude toestanden." Ze hadden hem vroeger, met zachte hand,

bijgebracht dat er in het Westen niets deugde en in Rusland in principe alles ideaal was. Dat had nooit iemand geloofd, maar er was ook niet over gesproken. Nu had hij dan een toppositie in het staatsapparaat bereikt, maar kon hij helemaal niets meer beginnen. Hoe vreemd om dan in een totaal ander land te komen waar alle idealen lijken te zijn verwezenlijkt, door met alle ondeugden te schipperen. Ik kon het hem niet zomaar uitleggen, hij mij evenmin wat er met moedertje Rusland was misgegaan. Ik verliet hem met een wederzijdse blik van verstandhouding, gemengd met lichte wanhoop.

Interessant is wat men in Rusland in de volksmond over het drama Bosnië meent. De regering steunt de VN, maar men is geneigd de kant van de Serviërs te kiezen. "Jullie in het Westen zien alleen maar de misdaden van de Serviërs, maar de muzelmannen houden jullie voor het lapje. Ze zijn minstens zo wreed en absoluut niet te vertrouwen. Lees de Koran er maar op na" zo werd mij in discussies toevertrouwd. Rusland is de hoedster van de Pan-Slavische gedachte, waarin de Ottomanen als wrede indringers worden beschouwd van het gebied van de Slavische broedervolkeren. De Bosnische moslims worden beschouwd als de bastaardkinderen van die Ottomanen. Dat het tot een uitbarsting is gekomen zat er zo gezien, al zeventig jaar in. Eerder waren de slaven de klos, nu de muzelmannen. De aartsvijanden zullen voorgoed moeten worden gescheiden en de slaven zullen het heroverde gebied nooit terug willen geven en de moslims laten terugkeren. Omgekeerd zou dat ook niet gebeuren. Zo werd het mij althans emotioneel voorgehouden. "Jullie westerlingen begrijpen allang niet meer wat een burgeroorlog is, laat staan dat jullie weten hoe je tussenbeide moet komen. Het Westen neemt het op voor de moslims uit vrees voor een olieboycot, en omdat jullie schrikken van schermutselingen aan jullie veilige voordeur", zo weet men zonder dat er veel informatie over de kwestie Bosnië wordt verspreidt.

Alweer de Volkrant liet de Franse filosoof Alain Finkelkraut uitgebreid zijn verontwaardiging spuien over de lakse houding in het te hulp schieten van de Bosnische moslims die aan de filistijnen zijn overgeleverd. Eerder schreef hij een boek waarin hij het voor de Kroaten opnam. Voor hem zijn de Serven de te verdoemen boosdoeners. Finkelkraut tekent het morele failliet van het verenigd Europa. Maar in zijn aanklacht ontbreekt een onderbouwing voor de manier waarop de slachtoffers te steunen zijn. Het verdedigen van het slachtoffer en het aan de schandpaal nagelen van booswichten, het zijn open deuren. Zolang niet wordt aangegeven wat hier aan is te doen in een breed perspectief, hangt ook rond een dergelijk pleidooi een chauvinistische walm. Verspreid door zich verheven voelende intelligentsia. Uit Frankrijk is een filosofie afkomstig die het gezicht expliciet wendt in de richting van het Slachtoffer, in plaats van op het Subject gericht te zijn. Aan de hand van de

eerste boeken van het Oude Testament probeerde Levinas het morele aspect dat in het spreken besloten ligt, weer onder de aandacht te brengen. Hij wilde van de existentiële vraag naar het Zijn, weer terug naar de mogelijkheid van een moreel oordeel over het 'zijnde'. Hij wilde de gerichtheid op het Zelf overstijgen door te wijzen op de invoeging in de generaties, in de oneindige stroom van de beschaving. Het gelaat van de Ander doet volgens Levinas een principiële moreel beroep op ons, doordat het ons spreken in een zwijgzaamheid spiegelt. In dat wat wij zeggen is het slachtoffer aan ons vertoog overgeleverd, maar in zijn gelaatsexpressie drukt hij de morele staat van de mensheid uit. Het lijkt een prachtig moreel fundament, maar het is afhankelijk van de veronderstelde noodzaak tot identificatie met die 'ander'. En dat vergt een extra concept. Van dat wat boven het chauvinisme uitstijgt. Van God die het woord en de wijsheid belichaamt, waarmee we ons kunnen inleven in de Ander. Van het Goede dat wezenlijk in de woorden besloten ligt. Vandaar de terugkeer naar de joodse traditie met haar mozaïsche wetten. Het kan niet anders of ook Finkelkraut moet zich hierop beroepen. Maar juist in die Bijbel gaat het fout. Doordat er in die Bijbel een god aanwezig is, die een aantal stammen - een volk - uitverkiest, is het boek grondslag voor een absoluut chauvinisme, waartegen de wereld eeuwenlang te hoop is gelopen. Gewapend met de ark van het godsverbond omsingelden de nakomelingen van Jacob de stad Jericho in het land Kanaän. Want hun god had hen opgedragen "al de bewoners van het land voor uw aangezicht (te) verdrijven en al hun beeldhouwwerk (te) vernietigen (...), want aan u heb ik het land gegeven om het in bezit te nemen" (Numeri 33:50-56) Juichend namen de Israëlieten de stad in bezit. "De stad echter en alles wat er in was, verbrandden zij met vuur", maar "de hoer Rachab en haar familie en allen die haar toebehoorden" (Jozua 5:13-27) lieten ze in leven, omdat deze hun boden voor de vijand hadden verborgen. Sindsdien teistert de vloek van de etnische zuivering het gebied waar Gods woord met geweld verspreidt wordt. Van Jericho tot Sarajevo. De God van de Bijbel weet wat hij aanrichtte en stelt een Verlosser in het vooruitzicht. De samensteller van dat boek wist wel hoe hij de hele westerse beschaving in zijn greep moest houden. De Koran is er een aanklacht tegen. Het Nieuwe Testament probeert het op te lossen, met de door de apostel Paulus verspreide mythe van Christus die zich uitgeeft voor de zoon van god. De kruisiging van Christus zou eigenlijk de verzoening moeten zijn, voor wat de israëlitische god de mens heeft aangedaan. De God van de Bijbel is de god van Job, wiens wegen onnavolgbaar zijn en in wiens plaats wij ons niet mogen stellen. Dat zou hovaardig zijn. Het enige wat ons in rampspoed staat te doen is 'het gordenen van de lendenen'. In Zijn naam mochten we dus het joodse volk niet veroordelen toen het Palestina, het land van melk en honing, opnieuw binnentrok, om met geweld en door de Richteren op het goede spoor gehouden, de heidenen te verdrijven. Het is te banaal en te hypocriet voor woorden. De

geschiedenis heeft zich herhaald. Levinas is het drama Palestina uit de weg gegaan. En wie zijn in godsnaam daar nog de slachtoffers. Daar zijn het elkaars naasten die verdeeld zijn, onderling overhoop liggen en elkaar niet meer recht in de ogen durven kijken. En volgens Gods woord elkaar zouden moeten liefhebben.

Zo ligt het in Bosnië ook! Men kan daar alleen terugvallen op praktische en pragmatische, internationale bezonnenheid. Op afspraken, uit eigen belang dan wel morele overtuiging, van een algemene vergadering van onafhankelijke opererende staten, kan men niet bouwen. Daar openbaart zich een nieuwe morele kwestie. Met de noodzaak een wereldpolitie in te stellen is ook de tijd aangebroken dat men zich buigt over de morele rechten van de soldaat. De personen die het vuile werk mogen opknappen zijn nog altijd onderworpen aan een chauvinistische slaveneconomie. Alsof sinds de Antieken de tijd heeft stilgestaan! Soldaten en hulpverleners zouden moreel gezien toch zeker een vorstelijk salaris - zoiets als dat van de koning der Belgen - moeten verdienen. Dan nog kunnen zij de wereldvrede meer dienen, dan welke koning of president of generaal. Om van de paus maar te zwijgen. Ze zetten hun onbetaalbare, lichaam op het spel. Daarom is het op zijn minst juist, als America in conflicten er naar streeft het aantal slachtoffers zo veel mogelijk te beperken, waar zij voor de internationale rechtsorde de kastanjes uit het vuur sleept. Er dient uiteraard ook aan de kant van de agressor te worden gekeken.

In de periode van de voorbereiding van de Golfoorlog trok ik met de trein door de States. Door vele mensen van alle politieke signaturen, werd me steeds hetzelfde voorgehouden: "Wat moet er van onze jongens worden, we zullen weer het verdriet van de doden en het probleem van de veteranen over ons heen krijgen. En de wereld zal het vergeten". Op een dag trof ik in de trein een jonge Arabische zakenman, die aan iedereen die het horen wilde de zaken klip en klaar uit de doeken deed. Hij vergeleek Saddam Hoessein met Hitler. "Maar dan slimmer, want hij dreigt jullie indolentie tegen jullie onderling uit te spelen. Het zal onmogelijk zijn hem klein te krijgen. Ondertussen zal de Arabische wereld de realiteit van het bestaan van de staat Israël onder ogen moeten zien. We zullen tot afspraken moeten komen. Snelle actie is geboden, want binnen een jaar houdt hij de wereld in de greep van een nucleaire dreiging". Het was of Bush had meegeluisterd. Op weg naar Kennedy Airport trof ik een taxi met een Jordanees chauffeur. Die fluisterde me toe in Saddam te geloven en stiekem Hitler te adoreren. Ik zou wel weten waarom...

In Bosnië hebben zich morele, maar vooral logistieke en organisatorische problemen geopenbaard van een nieuwe orde. In hun samenhang vergen ze onmiddellijk en doortastend optreden. Geen enkel zinnig betoog kan erom heen hiervoor aanbevelingen te doen. Het heeft haast. Het uitdelen van zwarte pietten verzandt

in hetzelfde soort chauvinisme dat men denkt te bestrijden. In Sarajevo moet men mensen zo ver zien te krijgen het leven voor slachtoffers in de waagschaal te stellen. Zijn dergelijke offers moreel verantwoord? Ook met het oog op een eventueel afgedwongen vreedzame co-existentie. Het hoe is een kwestie van organisatie. Ook dat is nieuw en moet nog worden ontwikkeld. Er moet een VN-rampenplan en rampendienst komen. Een deltaplan voor noodhulp. Een actieplan voor ontruiming van rampgebieden, voor opvang en verdeling van slachtoffers en vluchtelingen. Er moet een VN "taskforce" worden opgezet zowel voor militaire als humanitaire actie, dat altijd stand-by is en goed wordt betaald. De wereldbrandweer en -GGD! Een politie- en hulpverleningsmacht waar niemand bang voor hoeft te zijn, omdat er niemand meer slachtoffer hoeft te worden of de held hoeft uit te hangen. Een emergency team voor de genade, waardoor de getroffen de directe geluk proeft aan de frontlinie te ontsnappen. Een anti-chauvinistisch elitecorps. Chauvinistische legermachten kunnen gewoon in takt blijven, maar hun spierballenvertoon moet van het strijdtoneel verdwijnen. Er zijn afspraken vooraf nodig over het verdelen van humanitaire hulp. Een scenario voor onmiddellijke actie dat in werking treedt als de sirene gaat. Dat functioneert naast het onderhandelingsproces over oorlog en vrede, over chauvinistische belangetjes. Er is een programma nodig, voor de weg naar verdraagzaamheid! Naast alle eindeloze gefilosofeer. En als we toch niet aan chauvinistische spelletjes ontkomen, moeten er maar prijzen worden uitgelooft en wereldkampioenschappen georganiseerd. Kampioenschappen liefdadigheid en saamhorigheid, voor individuele deelnemers en landenteams. Precies van die dingen waar Nederlanders zo goed in zijn. Kom op Holland, voor volk en vaderland, wat doet het er nog toe voor welk. Het profijt komt later wel!

Bosnië is van een veel meer beslissende orde dan de Golfoorlog. De wereld is bezig schuchter een nieuwe gezag te vormen, dat voor het eerst op wereldschaal de uitwassen van chauvinisme moet uitroeien. Het gaat de goede kant op! Daarom kan ik mijn cynisme laten varen. Natuurlijk is de pil voor de slachtoffers bitter... en ook voor het al of niet opgefokte kanonnenvoer.

Nu, op 1 september 1993, zo'n drieduizend jaar na de val van Jericho kopt de krant: "(De Palestijnse leider) Arafat gaat feestelijk naar Jericho". Waarschijnlijk uit symbolische overwegingen hebben de Palestijnen deze stad - weer opgericht op de oudste stads ruïnes ter wereld - tot regeringszetel uitgekozen van het nieuwe Palestina. Er is misschien in het oude land Kanaän een nieuw verbond gesloten. Twee gescheiden volkeren zullen samen het beloofde land gaan delen. Het naleven van dat verbond zal bepalen of daar de eeuwenoude vloek van het chauvinisme tot het verleden kan gaan behoren. Alleen in eendracht kunnen Joden en Palestijnen een voorbeeld voor de wereld worden. Dan moeten de Bijbel en de Koran even opzij worden gelegd.

Met Het Kapitaal, het rode boek der boeken, is dat inmiddels al gebeurd. De ineensstorting van het rijk dat op de antikapitalistische bijbel was gegrondvest, heeft de antagonistische tegenstellingen in de wereld doen versmelten. Maar het heeft ook het geloof in een ideaal, waarvoor geen godsbesef nodig was, onderuit gehaald. De USSR was geen voorbeeld van de heilstaat, maar van de haken en ogen die aan een heilsleer zijn verbonden. Zolang de Sovjet Unie bestond was er voor links een staat waarvan te leren viel. De USSR stond voor hoop en vrees. Voor de eventuele mogelijkheid om de linkse idealen van gelijkwaardigheid, in de praktijk te verwezenlijken. Per slot van rekening probeerde men daar onder de cynische wetten van de warenproductie en -circulatie uit te komen. Het 'reëel bestaande socialisme' leek ten minste niet in de greep van een ijzeren abstracte logica, zoals het kapitalisme. Wat daar mis ging, viel bepaalde mensen te verwijten. En daarmee toch hopelijk niet het systeem. Zo werd Gorbatsjov de personificatie van die hoop. Tot op het Tien-An-min plein toe. Stalin werd bestempeld tot de boeman van het 'rijk van het kwaad'. Zoals de russen na de oorlog Stalin op een voetstuk plaatsten, zo ging hij met de opkomst van Gorbatsjov van zijn sokkel. Stalin werd de zondebok van de linkse idealen. Vergeten is, dat hij ooit als volkscommissaris van nationaliteiten was begonnen. De taak die hem in de revolutionaire raad werd toebedeeld, was veel onmogelijker dan het doorvoeren van de revolutie. Met de - zelf in een boekje uitgewerkte - filosofie van het historisch materialisme in zijn achterzak, moest hij zowel het nationalistische, als het kleinburgerlijke chauvinisme met wortel en tak zien uit te roeien. Zijn opvattingen vatte hij samen in een kort maar krachtige vergelijking: 'Als je een ei wilt bakken, zul je toch eerst de schaal moeten breken'. Nu wordt er gezegd dat hij zich als een machtswellusteling heeft gedragen. Toch werd onder zijn bezielde leiding welhaast het onmogelijke tot stand gebracht. Onder zijn bewind werd de eenheid van de Sovjet Unie gesmeed. Onder zijn aanvoering werd, bij Stalingrad, de meest monsterlijke vorm van chauvinisme verslagen, dat zich ooit in wereldgeschiedenis heeft geopenbaard. Alsof Daniel het allemaal voorzien heeft, toen hij over de eindtijd orakelde: "Te dien tijde zal Michael opstaan, de grote vorst, die de zonen van uw volk terzijde staat; en er zal een tijd van grote benauwdheid zijn, zoals er niet geweest is sinds er volken bestaan, tot op dien tijd toe. Maar in die tijd zal uw volk ontkomen. (Daniel 12:1)". Nu schreef Daniel over het volk van Israël. In Auschwitz ontdekten Stalins troepen de lugubere gevolgen van het vervloekte chauvinisme voor dat volk. Stalin en de bom kregen Hitler en Hirohito klein.

Maar de prijs was net zo schrikbarend als wat er op het prijskaartje van de atoombom stond: 'Hirosjima en Nagasaki'. Van de moord op de koelakken, tot de concentratiekampen in de Goelag, tot de gedwongen opnames in de inrichtingen, tot de

terreur van de KGB.

In twee jaar tijd heeft Michael Sergejewitsj het Russische blazoen van het stalinisme gezuiverd. Vervolgens kon hij het werk van Stalin gaan overdoen. De manier waarop hem dat ontglipt is, weerspiegelt het schier onmogelijke karakter van het sovjet experiment. Om in een staat alles rechtvaardig te kunnen verdelen, lijkt een totaalplanning eerste vereiste. Die planning - neergelegd in het Gosplan - kan alleen effectief zijn op basis van het unieverdrag. Zo is in Europa en Amerika de rechtvaardige verdeling ook nog maar een ideaal, maar het belang van Unieverdragen is er allang ingezien. Natuurlijk bedoeld om allereerst de nationaal chauvinistische tegenstellingen uit de wereld te helpen. Maar ook daar bleek dat de nodige tijd en dramatische tegenslagen te vergen. Gorby's maten dachten evenwel dat het in allerhaast en dus maar met de nodige tanks en soldaten moest gebeuren. Die tanks wilden nog wel meewerken. Maar de dienstplichtige soldaten gaven er, net als in november 1917, ogenblikkelijk de brui aan. En daarmee rolde de Sovjetgeschiedenis in een niet te stoppen sneltreinvaart terug naar af. De unie is los gerafeld. En Rusland heeft zich in allerijl tot het kapitalisme bekeerd. Daar was geen staatsgreep of revolutie, laat staan een invloed van buitenaf voor nodig. De afkeer van het communisme was voldoende. Nu is er in Rusland enige opluchting, maar verder helemaal niets meer om te verdelen.

En het links dat zijn hoop op Gorby vestigde. heeft er het gevoel aan overgehouden zelf een anachronisme te zijn geworden. Elke uitwerking van een visie op een rechtvaardige maatschappij lijkt noodzakelijkerwijs uit te lopen op machtswellust en verstikkende regelgeving, waaruit kapitalisme op een natuurlijke wijze opwelt. Elk ideaal is blijkbaar een fictie en gaat in tegen de menselijke natuur. Het aanhangen van een ideaal is schijnheilig geworden. Beter is het, te voorzien dat de weerbarstige realiteit het probleem is. Diep in zijn hart beleeft de mens alleen maar plezier aan egocentrisme en chauvinisme. Misschien zag Stalin het ook al zo. En zag hij er daarom heil in, alle manifestaties van die ondeugden maar meteen als onkruid te verdelgen.

Het lijkt er dus op, dat idealisme op wereldschaal ten onder gaat. Wat overblijft is ontgoochelde heiligheid en heldenmoed. De drogbeelden van opgehemelde teksten raken uitgewerkt. Komt alles nu in het teken van een ontluisterend chauvinisme te staan? Merkwaardig is dat zowel in west als oost al veertig jaar 'krachten' actief zijn, die daar wel raad mee weten. Maar dat die krachten door ideologen en wereldleiders nooit zijn opgemerkt. De popcultuur zinspeelt al vanaf de oorlog op een hilarische manier op de ontluistering van chauvinisme. In die onnoemelijk populaire cultuur tellen alle vormen van chauvinisme al lang niet meer echt. Popcultuur is de commerciële cultuur van de jongere generaties. Van de underdogs die in hun vrije tijd de

hele wereld veroveren, en idolen kiezen om zich aan hun voeten uit te leven. Maar in die cultuur gedragen de toeschouwers zich ook onverschillig, om zo van alles een lachertje te maken. Pop is de kunst die het gevoel voor het sublieme te koop aanbiedt. En dat heft het chauvinisme op. Omdat het in die uitverkoop de banaliteit van alle chauvinistische fetisjen aan de oppervlakte brengt. Zo wordt chauvinisme betekenisloos! Pop is dan ook op z'n sterkst in het ridiculiseren van alles waaraan men zich collectief kan hechten. Zo behandelt het ook het politieke chauvinisme waar de russen zo moeilijk los van komen. Dit is waar dat groepje jongeren in Moskou al die aftandse blaaskaken, onbevangen en zonder angst mee om de oren sloeg. En als oplossing wordt altijd weer een volkomen ideële of irreële liefde opgevoerd. Omdat het idee van de grote liefde, de jongere uit alle benauwende banden kan bevrijden. Om zich op zichzelf terug te trekken, of met anderen er tussen uit. "Love will tear us apart" zong Joy Division!

De uitwassen van het chauvinisme in Bosnië zijn hemeltemgend. Maar het is zaak ze tot achterhoedegevechten in de wereldgeschiedenis te maken, door ze efficiënt maar omzichtig via de internationale rechtsorde te beslechten. De les van Bosnië moet zijn, dat de vloek van het chauvinisme, die al duizenden jaren de beschaving verpest, is te bezweren. Daar sputtert het nog heftig tegen. Me dunkt dat met nuchter, afstandelijk optreden, venijnige chauvinistische spelletje onder de duim zijn te krijgen. Hoe moet nog blijken. Zeker moet elke opwinding worden beteugeld. Nu gaan opwinding en chauvinisme duidelijk hand in hand. En opwinding is blijkbaar wat mensen willen. Daarom is men in de popcultuur al jaren bezig van opwindend chauvinisme een banale show te maken. Zodat iedereen zich op een onschuldige manier kan gaan vermaken. En al die opgefokte vechtlust kan worden vergeten.

Het zal de beschaving ten goede komen. Je zou beschaving kunnen zien als het bijzetten van het oude en aftandse, in een praalgraf. Als de wet van de jungle zou heersen zou er niets oud worden en de sterkere het zwakke afslachten en opruimen. Het oude en aftandse dwingt daarom via de archaïek van de beschaving respect af om haar huid te redden. Maar dat eerbetoon houdt mensen gevangen in traditionele waarden en verbanden, die elke ontwikkeling ophouden. De popcultuur is hiertegen geen revolte, maar neemt dat voor lief. Het ziet dat als betekenissen die er eigenlijk minder toe doen. Die eerder een noodzakelijk kwaad zijn. Die uit een tijd stammen die eigenlijk maar zo snel mogelijk voorbij moet zijn. De tijd dat er nog voor het bestaan gevochten of gewerkt moest worden. Maar daarom nog niet hoeft te worden vergeten. Het is allemaal wel 'out of time'.

De popcultuur kent geen waarheden. Alleen een ethisch imperatief: wees 'bij de tijd'. Dat wordt bepaald met gevoel voor het spel om van alles een publiek gebeuren te maken. Om zich in de populaire opwinding te verliezen en zich weer aan de

publieke arena te onttrekken. Daarmee wordt het dilemma van de archaïek opgelost, zonder dat de wet van de jungle weer in ere behoeft te worden hersteld. Zo bezien hoef ik me ook niet zo druk te maken om voetbalfanatisme. Er kunnen altijd rake klappen vallen. Maar de supporters van Spartak Moskou leven zich doelbewust uit. Omdat ze wel weten dat voetballers uit Moskou geen moer beter of slechter zijn dan die uit Rotterdam of Antwerpen. Je moet alleen wel doen alsof! Al is het al omdat de autoriteiten daar weer totaal door in verwarring raken!

Moskou/Amsterdam/Hellendoorn, juni-september 1993.